

YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER

Prof. Dr. İlhan Tomanbay

Önce ele aldığımız konunun ne olduğunu açıklayalım. Burada iki kavram var. **Yaşlılar** ve **sosyal hizmetler**.

Yaşlı kavramının netleştirilmesi, sosyal hizmetler kavramının öğrenilmesi gerekiyor.

Yaşlı, biyolojik olarak, takvim yaşı ilerleyen insan demektir; Bir de yaşlılığın sosyal tanımı var: Buna göre, takvim yaşı büyüyenden daha çok, kendisini yaşlı gören insan yaşlıdır. Takvim yaşı kaç olursa olsun kendisini yaşlı gören yaşlıdır, yaşlı görmeyen yaşlı değildir. Bu, sosyal çalışma mesleğinin yaşlı için gördüğü tanım olmalıdır. Çünkü yaşlılık yaştan önce bir duygudur.

Gelelim ikinci kavrama. Sosyal hizmetler kavramına.

Sosyal hizmetler kavramı Türkiye’de çok iyi bilinmiyor. Yaşlılara sosyal hizmetler deyince ne anlamalıyız?

Gelin konuya adım adım yaklaşalım.

Yaşlılara yönelik sosyal hizmetler demek, adından anlaşılacağı gibi, yaşlılara sunulan sosyal hizmetler demek. Yaşlıların gereksinimi olan sosyal hizmetler demek. Yaşlılar için düşünülmüş sosyal hizmetler demek.

O zaman, ana soru şu: Sosyal hizmetler ne demek?

Sosyal hizmetler, konumuzla ilgili olarak, yaşlıların sosyal alanda yaşadıkları sorunların, sıkıntıların çözülmesi için verilen hizmetler demek. Her insan gibi yaşlıların da sosyal boyutlu, sosyal içerikli sorunları olamaz mı? Tabii ki olur.

Peki, **sorun** nedir? Sorun, insanda rahatsızlık duygusu uyandıran ve süregiden durumdur.

Sosyal sorun dedik, peki, sosyal ne demek?

Sosyal demek, kişinin, birey olarak kendisi, ailesi, dost ve arkadaş çevresi, çalışma, işyeri çevresi vb. gibi yaşadığı her türlü çevre içindeki iletişimli, etkileşimli olma durumudur.

O zaman, yaşlının, birey olarak kendisi, aile, iş, emeklilik, arkadaş, dost vb. çevresi içinde, yani sosyal çevresi içinde; kendisinde rahatsızlık, sıkıntı, huzursuzluk duygusu uyandıran, yani sorun olan her alanda ve her konuda bu rahatsızlığın giderilmesi ya da en aza indirilmesi için yapılan müdahalelerin herbiri sosyal hizmettir; müdahalelerin bütünü de sosyal hizmetlerdir.

Özetle yinelersek, yaşlıların sosyal sorunlarını giderme çalışmaları sosyal hizmetlerdir.

Parça parça sosyal hizmetleri uygulamada çeşitli meslek elemanları, hatta gönüllüler verebilir. Ancak bu alanın temel stratejisti, temel kurgucusu, temel mühendisi, temel doktoru, temel öğretmeni sosyal çalışmacıdır. Çünkü o, bu işin dört yıllık yükseköğrenimini görmüş, bu işin diplomasını almıştır. **Sosyal çalışmacı**, sosyal hizmetleri kurgulayan, düzenleyen, geliştiren, soruna ve hedefe göre uygun modelleri bulan ve yaşama aktaran ana aktördür, ana aktristir. Kuşkusuz tek değildir. Kendisiyle birlikte çalışan diğer birçok sosyal meslek elemanı ve sosyal yardımcı ile birlikte sosyal sorunların temel çözücüsüdür. Sosyal çalışmacı sosyal hizmet veren profesyonel elemandır. Önüne gelmiş konuya göre, o konuya uygun diğer meslek elemanları ile elele, birlikte, sorun çözer.

Sosyal hizmetler bir müdahale, bir hizmet, bir iş ile sınırlı kalmaz. Tek tek örneklersek, sosyal hizmet, örneğin bir yaşlı için, onun sorununu sabırla sürekli dinlemedir. Yaşlıyı sorunu üzerine bilgilendirmedi. O kişinin sorununu çözecek ya da enaza indirecek, o kişiye özgü çözümleri, önlemleri bulup ortaya çıkartmadır. Kendisiyle bu çözüm ve önlemleri yaşlının içine sindirecek görüşmeleri yapmadır; ona benimsetmedi. Getirilen çözümlerle o kişinin sorununun çözüleceği düşüncesine onu inandırmadı. Yaşlının yaşam davranışlarında değişiklik olmasını sağlamadı. Yaşamının yeniden biçimlendirilmesine kendisine zorlama yapmadan yardımcı olmadır. Bu temel çalışmalardan başka, yaşlının eksiği, isteği, arzusu neyse onun sağlanması yönünde çalışma yapmaktır. Ekonomik yoksunluk çekiyorsa yaşlının ekonomik yoksunluğunu giderecek çözümler bulmaktır sosyal hizmet. Eğitim gereksinimi duyuyorsa bu alandaki gereksinimini giderecek çalışmalar yapmaktır. Mahkemede bir işi varsa, avukat desteği sağlayarak, bunun yollarını göstererek ona yardımcı olmaktır.

Bu çalışmalar (hizmetler) bir iki türle sınırlı kalmadığı, olaya ve duruma göre çok çeşitlenebildiği için sosyal hizmet kavramı genel olarak çoğul kullanılır. Sosyal hizmetler denir.

Bütün bu farklı alanlardaki çalışmaları, sosyal çalışmacı, o alanda görevli diğer sosyal meslek elemanlarıyla birlikte kurgular, düzenler, yapar, yürütür ve sonuçlandırır.

Ama bir sosyal meslek elemanı olarak sosyal çalışmacının, kendi meslek formasyonu içinde, kendi meslek disiplini içinde salt mesleğine özgü görevleri de vardır. Bunlar, örneğin, yaşlının sorununu çözümede ona güçvericilik yapmaktır. Zorlukları karşısında onu savunmaktır. Aşamadığı sıkıntılarını aşmasında destek olmaktır. Yalnızlık çektiği saptanmışsa onu içtenlikle sevmektir; ilgi göstermektir.

Sağlık alanında tıbbi sağlığına tekrar kavuşması sırasında hekime yardımcı, kendisine moral olmaktır. Ruhsal rahatsızlıkları varsa psikoloğa, ruh hekimine yardımcı, yaşlıya aydınlatıcı ve güçverici olmaktır. Sosyal sıkıntılar yaşıyorsa doğrudan müdahalelerle bu sıkıntıları gidermektir. Örneğin, evlatları ile buluşmasını, torunu ile görüşmesini sağlamaktır. Atılacak postası, yatırılacak kirası, elektrik parası, makbuzu varsa yatırılmasına yardımcı olmak, hatta yatırmaktır. Yalnızlık çekiyorsa oturup onunla söyleşmek, derdini dinlemek, yoldaşlık etmektir. Gereğinde onunla gezmek, gezilere gitmek, yürüyüş yapmaktır. Dertleşmektir, aydınlatıcı olmaktır. Kısası, yaşlının eli, ayağı olmaktır; kolu kanadı olmaktır.

Nasıl ki hekim bedensel/tıpsal sağlık elemanıdır; nasıl ki ruh hekimi/psikiyatrist, psikolog ruhsal sağlık elemanıdır, sosyal çalışmacı da sosyal sağlık elemanıdır. İnsanların, ve konumuzla ilgili olarak, yaşlıların sosyal sağlıklarından sorumlu meslek elemanıdır.

Sosyal sağlık, sosyal boyuttaki iyilik durumudur. İnsanın sosyal boyutlu sorunlarının (a) yaşanmaması, (b) sosyal çalışma müdahaleleriyle çözülmesi durumudur. İnsanın, yaşlının sosyal ilişkiler temelinde kendisini sağlıklı, başarılı, doyumlu, hazlı hissetmesi durumudur.

Sosyal boyuttaki sorunlar neler olabilir peki? İnsanın çevresiyle, ailesiyle, dostlarıyla, akrabalarıyla iletişiminin kopması, olmaması bir sosyal sorundur; sosyal hastalık durumudur. Yapmak istediği herhangi bir etkinliği yapması karşısında engeller varsa bu sosyal hastalığa çağrıdır, davetiyedir. Okula gidemiyorsa, eğitim istiyor, alamıyorsa; sağlık sorunlarının çözülmesinde engeller varsa; bir sorununun çözülmesi için nereye başvuracağını bilemiyorsa; çözüm için kendi kendisini ikna edemiyorsa; tam tersine, kendisi lehine yapılan hizmetleri ve destekleri reddediyorsa, istemiyorsa; boş zamanını nasıl geçireceğini bilemiyorsa, insan için bu, düzeyine göre ya bir sosyal rahatsızlık ya da bir sosyal hastalık durumudur. Yalnızlaşmak ve yalnızlık, eğer bunu insan bir amacıyla ilgili ve geçici olarak, kendi iradesiyle istemiyorsa bir sosyal hastalıktır. İnsanlarla etkileşim kurmada, dost bulmada güçlükler yaşıyorsa bu da sosyal hastalık durumudur.

Sosyal hizmetler bu tür sosyal hastalıkları ortadan kaldıracak o bireye özel düzenlenmiş tüm hizmetlerdir. İnsanın sosyal çevresinde, sosyal iletişimlerinde, sosyal etkileşimlerinde tıkanma, işlemeçlik gibi sorunlar varsa onların giderilmesi, yok edilmesi demektir. Kısaca, sosyal hizmetler, insanın, yaşının sosyal sağlığına kavuşması için ne gerekiyorsa onu yapmaktır.

Tabii ki bu sorunların çözümünde yaşlı üç farklı aşamada olabilir:

- a) Sorunlarını çözecek gücü vardır, ancak, cesareti yoktur ya da gücünün farkında değildir.
- b) Sorunlarını çözecek gücü yoktur, sosyal hizmet müdahaleleriyle birey sorunlarını çözüme gücüne tekrar kavuşturulabilecek konumdadır.
- c) İçinde bulunduğu koşul, olanak ve ortam nedeniyle insanda sorununu çözüme gücü ve olanağı gerçekten yoktur. O kişide sorunlarını çözüme gücünün geliştirilmesi olanaksızdır.

Sosyal çalışmacı önce bireyin bu üç kategoriden hangisinde bulunduğunu saptar. Sonra, o bireye özgü ve bu üç konuma uygun farklı çözümler üretir.

Birinci durumda olan insana (burada yaşlıya) mesleğine özgü yöntem ve tekniklerle sorunlarını kendibaşına çözebileceğini gösterir. Onu yüreklendirir, harekete geçirir. Gereksinimi varsa güç verir, destek çıkar ve sorunlarını kendisinin çözmesinde yardımcı olur.

İkinci durumda, yaşlı sorununu çözüme gücünde değilse ona bu gücü kazandırma çalışmaları yapar; onda, özgücüne farkındalık yaratır; güçlendirir, sorunlarıyla başetme gücünü kazandırır, moral verir, yaşama bağlar ve sorununun çözümünün yaşlı tarafından bizzat sağlanması sürecinde yanında bulunur, destek verir, destek bulur, destek olur.

Üçüncü durumda, yani yaşlı sorununu kendibaşına çözüme konusunda gerekli koşullara, ortama ve olanağa sahip değilse ya bir yardımcı personel, o yoksa, kendibaşına sosyal hizmet uygulaması yaparak yaşının sorununu çözdürür ya da çözer.

Sosyal çalışma, özünde sosyal sağlık odaklıdır. Sosyal sağlığı erekler. Sosyal sağlık çerçevesi ve anlayışı içinde ekonomik, sosyal ve kültürel hizmetler verir. Bu bağlamda temel olarak üç tür sağlık hizmeti verir.

- a) Sosyal bakım
- b) Sosyal sağaltım (sosyal tedavi)
- c) Sosyal rehabilitasyon (sosyal esenlendirme).

Sosyal çalışmacı, yaşlı bakıma muhtaçsa **sosyal bakım** programı geliştirir. Yaşının sosyal rahatsızlıkları ve sosyal sorunları çok öndeysen ya da kronikleşmişse **sosyal sağaltım** programı uygular. Çevresine ya da topluma uyumu aksıyorsa sosyal uyumun sağlanması amacıyla **sosyal rehabilitasyon** programını gündeme alır. Hangi yaşlıya hangi programın uygulanacağına yaşlı ile görüşmeler yaparak sosyal çalışmacı karar verir ve uygun diğer sosyal meslek elemanlarıyla birlikte uygulamaya geçer.

Sağlıkta sosyal boyuta ve sosyal çalışmaya neden gerek var bilir misiniz? Çünkü sağlığı etkileyen etmenlerden biri bireydeki yıllara göre yaşanan biyolojik değişiklikse (tıbbın konusu), diğeri de çevresel etmenlerdir ve insan çevresi ile sosyalleşir, sosyal olur, sosyal yaşar ve bu sosyal çevre ile etkileşim bozulunca birey hasta olur.

Gelin şimdi bu söylediklerimizi somutlaştıralım ve belli bir sıraya kolayım ki anlamamız daha kolaylaşsın.

Yaşlıların sosyal hizmetler kapsamına giren, sosyal rahatsızlık yaratan, eksikliklerinin ya da varlıklarının bir ölçüyü aşması durumunda sosyal hastalık aşamasına gelen gereksinimleri, sorunları, sıkıntıları, çaresizlikleri vb., şu ana başlıklar altında toplanabilir:

1. Ekonomik sorunlar (Çalışma yaşında olmadığı ya da çalışmadığı için yaşanan parasızlık sorunu, gelirinin olmaması, gereksinimlerini giderecek maddi güce sahip olamama.)
2. Sosyal sorunlar (Aile ile ilgili sorunlar, komşularla ilgili sorunlar, diğer yakın çevresi ile ilgili sorunlar vb.)
3. Psikolojik sorunlar (Bunalım, iç daralması, kaygı olarak beliren sorunlar.)
4. Kültürel sorunlar (İçinde bulunduğu ortamın kültürü ile kendisinin sahip olduğu kültür arasında uyumsuzluk,)
5. Yaşlılıkta rutin toplumsal hizmetlere ulaşmakta güçlük yaşanması. (Örneğin, kiralık ev bulma sıkıntısı, kiralarının yatırılmasında, emekli aylıklarının alınmasında, değerlendirilmesinde, sosyal sigortalardaki işlerinin izlenmesinde yaşanan sıkıntılar. (Bu örnekleri çok uzatabiliriz.)
6. Kuşak sorunları (Yaşıyla ilgili bakış ve anlayışının gençlerin anlayış ve bakışlarıyla örtüşmemesinin yarattığı sorunlar.)
7. Yalnızlık sorunu (Evladları tarafından onun istediği sıklıkta aranmaması ve bunun yarattığı bunalım.)
8. İletişimsizlik sorunu (İletişim kurmada çekingenlik, yaşanan güçlük, cesaretsizlik...)
9. Sevgisizlik sorunu (Eski sevdiklerinin ya ölmüş olmaları ya da çeşitli nedenlerle çevresinden uzaklaşmaları dolayısıyla yaşanan sevgi açlığı.)
10. Sağlık sorunları (Çeşitli ağrılar, doktora gidememe, vb.)
11. Umutsuzluk sorunu (Derdini tam anlamıyla anlatamama, ağrılarının geçmeyeceğinin, gözlerinin artık daha iyi görmeyeceğinin, kulaklarının daha iyi duymayacağını bilincinde olması ve bunun yarattığı sorunlar.)
12. Cinsel sorunlar (Zaman zaman cinsel arzu duyması ve ancak bunu karşılayacak ortam ve olanağa sahip olamamasının yarattığı sorunlar.)
13. Ev işlerini yapmada kendine yetememe (Yetememe ya da aynı işleri yapmaktan bıkkınlık yaşama, bıkkınlık...)
14. Cansıkıntısı ve zaman geçirememesi sorunu. (Örneğin, gözleri görmediğinden istese de kitap okuyamadığı için, tekbaşına gezmeye cesaret edemediği için, kendisi için program üretmediği için... yaşadığı sorunlar.)

Bunlar ve benzeri birçok sorun yaşlıların önündedir. Bütün bu sorunlar, çaresizlik, yılgınlık, saldırganlık, içine kapanıklık, kızgınlık vb gibi belirtilerle kendisini gösterir.

Tekbaşlarına bu sorunlardan kurtulmaları, bu sorunları aşmaları zor olabilir. Bütün bu işler için bir profesyonel desteğe gereksinimleri vardır. Gündelik yaşamlarını sürdürebilmeleri için profesyonel güçvericiye gereksinimleri vardır. Bu gereksinimi mesleki performansı ile sosyal çalışmacı ve bu alanda birlikte çalıştığı diğer elemanlar karşılarlar.

Yaşlılara sosyal hizmetler değişik ve farklı ortamlarda verilir. Yataklı bakım kurumlarında, yani huzurevlerinde, yaşlı bakımevlerinde; gündüzlü kuruluşlarda, yani, yaşlı danışma merkezlerinde, toplum merkezlerinde... ; yaşlıların kendi evlerinde, akrabalarının evlerinde,yani yaşının var olduğu her yerde sosyal hizmetler yaşlılara verilebilir.

Bütün bu hizmetler öyle kolay verilemiyor. Bu alanda sosyal çalışmacı yaşlının yönetici değildir; onun lehine, yaşlının zamanının yöneticisidir. Yerine göre onun istediği biçimde maddi servetinin yöneticisidir; gündelik yaşamının yöneticisidir. Sosyal çalışmacı yaşlının yaşamının parçasıdır. Yaşlı istediği sürece, diğer birlikte çalıştığı arkadaşlarıyla birlikte onun yaşamının parçası olmalıdır. Sosyal çalışmacılar ve diğer ilgili sosyal meslek elemanları görevlerini yapabilmeleri için bir temel oluşturulmuş olmalıdır.

Önemli olan ülkemiz olarak, Türkiye olarak hem merkezi kurumlaşma temelinde, hem yerel yönetimler, hem gönüllü kuruluşlar ve hem de özel girişim düzeyinde yaşlılarımıza sosyal hizmetleri eksiksiz sunacak bir örgütlenme düzeyine gelebilmemizdir. Önemli olan, ülkemizde yaşlılarımız için zorunlu, çağdaş ve uygar olan sosyal hizmetlerin kurumsal olarak örgütlenmesidir. Sosyal güvenlik sistemimizin, tüzel düzenlemelerimizin (mevzuatımızın), yaşlılara ayrılacak ulusal ve yerel bütçelerimizin yaşlıları gözönüne alacak biçimde düzenlenmesidir. Bu, evrensel insan haklarının, bu bağlamda, yaşlı haklarının Türkiye’de işlenmesi demektir. Türkiye’nin çağdaşlaşması demektir. Bu düzey, Türkiye’de sosyal hizmetlerin çağdaş düzeyde halka sunulmasının düzeyidir.

SONUÇ

Yaşlılara sosyal hizmet, yaşlılar için sosyal hizmet yaşlının yaşamdan daha fazla zevk ve doyum almasını sağlayan hizmetlerdir. Toplumla bütünleşmesini sağlayan hizmetlerdir. Onların sosyal iletişimlerini arttıran hizmetlerdir. Dolayısıyla yaşlıları yaşama bağlayan, onları boşluğa, umutsuzluğa ve çaresizliğe düşmekten kurtaran hizmetlerdir,

Yaşlılara sosyal hizmet yaşlıların bedensel ve ruhsal sağlıklarının bütünleyicisi olan sosyal sağlık hizmetleridir.

Öteyandan, yaşlılık, erdem, statü ve deneyimliliğin yoğunlaştığı yaş aşamasıdır. Yaşlılık bir yaşamdır. Renkli bir yaşam yaşlılığı gençleştirir, yaşlıyı genç tutar. Çünkü insanlar olarak yaşamın içindeyiz ve bizzat yaşam gençtir.

Böyle baktığımız zaman, yaşlılıkla başımıza gelecek hem bedensel, hem ruhsal ve hem sosyal rahatsızlıkları, sıkıntıları, hastalıkları, felaketleri çok daha kolay aşabileceğimizi görürüz.

Böyle baktığımız zaman yaşlıya toplum içinde değer katarız. Onun sosyal rahatsızlıklarını ortadan kaldırır, onun toplumsal uyumunu geliştirirsek onu toplumsal katılımın önemli bir ögesi yapmış oluruz.

Böyle baktığımız zaman ileri toplumların aktif yaşlanma diye hedef koydukları yaşlıların dirik bir toplumun vazgeçilmez öğeleri olması gerçekleşmiş olur. Aktif yaşlanma ereğine ulaştıracak temel çalışmalar yaşlılara sunulacak sosyal hizmetlerdir.

Yaşlılık bir kazançtır. Yaşlılık bir gururdur. Yaşanan ağrılar, dertler bu gerçeği perdeleyemez.

Yaşlılara verilecek sosyal hizmetlerle yaşlılığı sürekli kazançlı kılabiliriz.

Bu kazanca sahip olamayanlara yardım mesleğidir sosyal çalışma ve yaşlıya bu kazancın eksikliğini hissetmecek hizmetlerdir sosyal hizmetler. Ne kadar geniş ve kapsamlı bir çalışma alanı, değil mi? Çok ciddi donanım gerektirir. Hazır mıyız?

(Ağustos 2007, Ankara)

*